

This item is the archived peer-reviewed author-version of:

Overspoelt de ongelijkheidsgolf ook de Lage Landen?

Reference:

Cantillon Bea.- Overspoelt de ongelijkheidsgolf ook de Lage Landen?
Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken - ISSN 0169-2216 - 34:2(2018), p. 257-263
To cite this reference: <https://hdl.handle.net/10067/1549180151162165141>

Overspoeld de ongelijkheidsgolf ook de Lage Landen ?

Bea Cantillon

Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleek

Universiteit Antwerpen

Het zijn de vragen die voor ons de kern uitmaken van de ‘Staat van de Welvaartsstaat’ vandaag: Waarom slaagt de welvaartsstaat er niet langer in om ongelijkheden en armoede succesvol terug te dringen? Waarom gaat vooruitgang op het vlak van inkomen, scholarisatie en werkgelegenheid niet langer samen met de verbetering van de levensomstandigheden van mensen die zich onderaan op de maatschappelijke ladder bevinden? En waarom zijn de nieuwe arbeidsgeoriënteerde beleidsparadigma’s ontoereikend gebleken? We plaatsen met andere woorden John Rawls ‘Maximinprincipe’ centraal, namelijk dat de eerste prioriteit van een samenleving erin moet bestaan om de mogelijkheden van de zwaksten in de mate van het mogelijke te verbeteren

Het was een uiteenzetting over de ontwikkeling van de welvaartsstaat in de na-oorlogse periode en een ode aan een samenlevingsmodel door hem omschreven als een “ongeëvenaarde hoogstaande samenlevingsvorm, het geestelijk ideaal van Europa”¹. Deleeks interpretatie van de werking van de welvaartsstaat bleef echter gekleurd door de gedachte dat de sociaaleconomische ordening die na de oorlog was tot stand gekomen voor altijd zou blijven duren.

voorliggende boek verleggen we de focus naar de recente geschiedenis: de periode sedert het begin van de jaren zeventig die wordt gekenmerkt door grote economische, sociale en demografische veranderingen met verregaande gevolgen voor het functioneren van de verzorgingsstaat. Deze periode moet worden

gezien als een staat van permanente ‘crisis’ (in de etymologische betekenis)² die de overgang markeert van een oude naar een andere, nieuwe architectuur waarvan de contouren voortdurend in beweging zijn en zullen blijven. De welvaartsstaat past zich moeizaam aan: aan het nieuwe economische groeimodel, aan de veranderde rol van de vrouw, aan de fantastische technologische vernieuwingen, aan de Europeanisering en de globalisering. In deze periode is de welvaartsstaat niet teruggetreden maar is hij veeleer harder en ook anders gaan werken. De voorbije vier decennia zijn daarom geen ‘verloren jaren’. Niettemin is de welvaartsstaat aan de verliezende hand in de strijd tegen de dualisering van de samenleving en de stijgende armoede bij de slachtoffers van de individualisering en van de nieuwe, globale economie.

Since the late 60’s scholars in rich welfare states – Orshansky in the US, Henderson in Australia, Townsend in the UK, Deleek in Belgium – started the first systematic attempts at defining and measuring poverty and the adequacy of social protection. They shared two metaphorical dreams ¹ : a

---

¹In 1963, working for the Social Security Administration Orshansky developed the official measurement of poverty used by the U.S. government. In Australia Belgium the first representative survey on living standards and poverty was launched by Herman Deleek in 1978 (Deleek et.al.,1980). He also pioneered the development of social indicators in Europe (Deleek, et.al.,1992). In 1966, Ronald Henderson began Australia’s first systematic attempt at measuring poverty in Australia by estimating

strong optimistic vision about the role of social security in delivering adequate incomes for all and the belief that the measurement of poverty would enable policymakers to define and monitor the impact of their policies. This would ultimately contribute to continued progress in the fight against poverty². Their pioneering empirical work on poverty was an important stepping stone for what would eventually become a worldwide “social indicator movement”³.

De invloedrijke werken van grote hedendaagse economen als Thomas Piketty, wijlen Anthony Barnes Atkinson en Nobelprijswinnaars Paul Krugman, Angus Deacon en Joseph Stiglitz convergeren op één punt: de grondstroom van sociale markteconomieën wordt ongelijker. De groeiende ongelijkheden in de meeste rijke landen contrasteren met de gestage afname ervan in de naoorlogse bloeiperiode van de welvaartsstaat. Vandaar de verwijzing naar ‘golven’.

De meningen verschillen wel over de mate waarin het om universele trends gaat waartegenover welvaartsstaten grotendeels machteloos zouden staan. Piketty (2016) en Milanovic (2017) kijken naar trends over de zeer lange termijn en observeren universele, exogene veranderingen die welvaartsstaten in een fundamenteel nieuwe fase van hun geschiedenis brengen. (**crisissen**) Atkinson is voorzichtiger: hij legt meer de nadruk op verschillende patronen in onderscheiden landen en meent vooral ‘episodes’ waar te nemen, veeleer dan een universeel U-vormig verloop van de ongelijkheidscurves. Maar, over één punt bestaat geen discussie: gedurende de voorbije 3 tot 4 decennia zijn de ongelijkheden nergens nog afgenomen terwijl de armoede, in het bijzonder de kinderarmoede, in veel landen is toegenomen.

België en Nederland lijken er tot op vandaag in te lukken om globaal (dat wil zeggen: in het algemeen) weerstand te bieden aan de nieuwe ongelijkheidsgolf. We zien echter dat ook in deze landen de kwetsbaarheid aan de onderkant van de samenleving toeneemt. De onderliggende mechanismen zijn dezelfde die aan de basis liggen van de oprukkende ongelijkheidsgolf in andere landen: het dalend aandeel van lonen en wedden in het nationale inkomen, de structureel hoge werkloosheid bij lager geschoolden en de polarisering tussen een groeiend aandeel ‘werkrijke gezinnen’ en een residu van werkarme gezinnen wiens bestaansonzekerheid onder druk staat.

---

the extent of poverty in the city of Melbourne. Later, in the 1970’s, these issues were addressed in the first report on Poverty in Australia. In 1979 Peter Townsend published his "Poverty in the UK".

² “... what we measure shapes what we collectively strive to pursue — and what we pursue determines what we measure” (Stiglitz, Sen, Fitoussi Report, 2009).

³ As described by Land and Michalos (2017) the contemporary era of research and reporting on social indicators has its origins in the Social Indicators Movement of some 50 years ago.

Omdat wij in dit boek onze blik richten op de recente geschiedenis van de welvaartsstaat – glorieus op sommige punten (denk aan de quasivoltooing van de vrouwenemancipatie of aan de toetreding van de Oost-Europese landen tot de Europese Unie), maar ronduit teleurstellend en zorgwekkend op andere vlakken (denk aan de toename van de kinderarmoede of aan Brexit) – klinkt er minder optimisme door dan bij onze voorganger en leermeester.

Stormwinden

Een eerste factor die de ongelijkheid opwaarts stuwt is het *dalend aandeel van lonen en wedden in het nationaal inkomen* : in België met 6 procentpunten tussen 1980 en 2009 en in Nederland met 8 procentpunten. De keerzijde is de toename van het aandeel van de inkomens uit vermogen. Deze trend markeert een duidelijke omslag in de naoorlogse geschiedenis van de welvaartsstaat: in de jaren 60 en 70 nam het aandeel van lonen en wedden in het Nationaal Inkomen gestaag toe. Dat was ook wat overeengekomen was in de grote sociale pacts die volgden op de grote depressie van de jaren '30 en de Wereldoorlogen , namelijk de ruil tussen sociale vrede en de herverdeling van de winsten middels hogere lonen en sociale uitkeringen.

De tweede ongelijkheidsfactor heeft betrekking op de *scheve verdeling van de tewerkstelling*. In België, in weerwil van de inspanningen van de 'actieve welvaartsstaat', ligt de tewerkstellingsgraad bij laaggeschoolden (gedefinieerd als minder dan hoger middelbaar onderwijs) al meerdere decennia onder de 50%. Zelfs in Nederland is het aandeel laaggeschoolden aan het werk nooit significant boven de 60% uitgestegen. De vraag naar laaggeschoolden is in alle OESO-landen sterk afgenomen. Dit gegeven mag niet zomaar worden gelijkgesteld aan het verlies van 'laaggeschoolde jobs'. Het belangrijke werk van onder meer Maarten Goos heeft immers aangetoond dat vooral routinematige jobs in het midden van de verdeling verloren gingen, niet zozeer de laagproductieve jobs aan de onderkant (Goos, Manning en Salomons, 2009). Maar dit proces heeft de onderste groepen wel verder in de verdringing gebracht (Salverda, 2016).

De derde determinant van de ongelijkheidsgolf volgt uit de *emancipatie van de vrouw en de individualisering*. Omdat mensen met een hoog opleidingsniveau elkaar vaak vinden op de huwelijks- en partnermarkt en omdat het risico om langdurig alleen te blijven sociaal gelaagd is – dat wil zeggen samenhangend met inkomen, onderwijs en afkomst – worden de effecten van de scheve verdeling van jobs naar opleiding versterkt op het niveau van de gezinnen. Dit veroorzaakt een polarisatie van werk over huishoudens: het aandeel werkrijke gezinnen – dat zijn de gezinnen die hun volledig arbeidspotentieel inzetten – is sterk toegenomen terwijl er een 'residu' is van werkarme gezinnen die langdurig buiten de arbeidsmarkt blijven staan (in België meer nog dan in Nederland). We spreken over respectievelijk ongeveer 70 en 10% van de huishoudens (Cantillon en Vandenbroucke, 2014).

Altijd, overal en onweerstaanbaar ?

Deze trends hebben een universeel karakter: ze manifesteren zich overal in het rijke Westen. Maar leiden ze ook overal tot groeiende ongelijkheden? Het antwoord op deze vraag is genuanceerd. De verschillen tussen landen zijn erg groot en in sommige landen - waaronder Nederland en België - nemen de ongelijkheden globaal niet toe. Nederland lijkt het ook beter te doen dan België. Dit wijst op het belang van beleid en instituties. Tegelijk zien we echter dat ook in de Lage Landen de kwetsbaarheid aan de onderkant van de samenleving toeneemt.

De ongelijkheden zijn nergens afgenomen, en dat is op zich al verontrustend.

In de rijke en ontwikkelde welvaartsstaten zijn sedert de 80'er jaren de ongelijkheden (net zo min als de relatieve inkomensarmoede onder de bevolking op actieve leeftijd) nergens nog noemenswaardig teruggedrongen, ook niet in de Lage Landen. Dat is op zich al verontrustend: we spreken immers over een lange periode waarin de tewerkstelling, de scholarisatie en de inkomens voortdurend zijn gestegen terwijl de sociale overheidsuitgaven hoog bleven. Prima facie zijn dit sterke egaliserende factoren, vaak ook gebruikt in de politieke retoriek: "*Je moet eerst de taart bakken, vooraleer je hem kan verdelen*"; "*Jobs, jobs, jobs zijn de beste remedie tegen armoede*"; "*Sterker uit de storm: investeren in mensen en kennis*" en "*De taart verdelen helpt hem bakken*". Welnu, de taart werd voortdurend groter, er zijn nog nooit zoveel werkenden geweest als nu, het niveau van sociale overheidsuitgaven (en de belastingen die daartoe dienen) is hoog gebleven en de scholingsgraad van de bevolking is sterk gestegen. Tegen deze achtergrond en met een toekomst die zich moeilijker aandient dan het verleden is het gebrek aan vooruitgang op het vlak van relatieve inkomensongelijkheid en –armoede zorgwekkend.

Grote verschillen tussen landen.

Op de golven van de ongelijkheid varen welvaartsstaten verschillende routes. In de meeste landen neemt de ongelijkheid in meerdere of mindere mate toe, in andere helemaal niet. Het beeld in België, Nederland en ook Frankrijk contrasteert sterk met de trends in de VS en het VK waar de ongelijkheden sterk zijn beginnen toenemen tijdens de Thatcher en Reagan jaren. Verrassend misschien zijn de ongelijkheden ook in de Scandinavische landen sterk toegenomen: deze opwaartse trend was duidelijk verbonden met beleidskeuzen die de welvaartsstaten minder herverdelend hebben gemaakt.

Nederland en België bieden tot op vandaag weerstand aan de ongelijkheidsgolf. De Belgische welvaartsstaat en de Nederlandse verzorgingsstaat zijn niet teruggetreden. Ze steunen op sociale verzekeringen, relatief hoge minimumlonen, een sterk sociaal overleg, universele collectieve goederen en diensten en een ruim netwerk aan publieke en private sociale organisaties. Ze toonden zich ook wendbaar: ze werden 'actiever', de nadruk verlegde zich van louter 'beschermen en verzekeren' naar investeren in menselijk kapitaal, 'empowerment' en meer zelfredzaamheid (Hemerijck, 2017). De beleidsaandacht verschoof van 'bescherming' naar 'activering' – het voorbereiden van mensen voor de nieuwe arbeidsmarkt – en van

transfers naar diensten (bijvoorbeeld van de kinderbijslagen naar kinderopvang). Lage lonen werden van langsom meer aangevuld met belastingkredieten (eerst in de Angelsaksische wereld en nu ook bij ons); laagproductieve arbeid wordt via allerlei alternatieve wegen gesubsidieerd (direct via de dienstencheques in België en indirect middels de sociale economie en de lastenverlagingen); er wordt in groeiende mate een beroep gedaan op bijkomende financiering (vooral uit indirecte belastingen) terwijl moeizaam wordt gezocht naar wegen om de vermogens te betrekken in het herverdelingsproces.

Maar, ook in de Lage Landen staat de onderkant onder druk.

In het publieke debat heeft de middenklasse vandaag een prominente rol (zie Vaughan-Whitehead et al., 2017). In vele landen is gedurende de voorbije decennia het inkomen van de middenklasse niet of nauwelijks toegenomen. Voor veel waarnemers gaat van de 'val' of de 'uitholling' van de middenklasse een groot gevaar uit voor de democratie en voor werking van de welvaartsstaat. Daarmee echoën zij een algemeen gevoel in de samenleving waar ook de media graag en gretig op ingaan. Maar is het wel zo dat de middenklasse altijd en overall de grote verliezer is van de globalisering en de technologische vooruitgang?

Hoewel er wel degelijk sprake lijkt te zijn van een 'uitholling' van de middenklasse in vele landen tonen verfijnde landen analyses aan dat de welstand van de middenklasse in België en Nederland behoorlijk goed heeft stand gehouden. Ook dat moet in verband worden gebracht met de instituties van de welvaartsstaat, in het bijzonder de uitgebreide systemen van sociale verzekeringen. In de Lage Landen lijkt het probleem dus niet in de eerste plaats bij de middenklasse te liggen. Hier moet de aandacht veeleer gaan naar wat er zich afspeelt aan de *onderkant* van de samenleving.

Globaal mag de ongelijkheid en de armoede in België en Nederland dan niet zijn toegenomen, de contrasten in het algemene beeld werden wel scherper. De bestaansonzekerheid bij laaggeschoolde mensen op actieve leeftijd, bij mensen met een migratieachtergrond, bij werklozen en bij gezinnen met een lage werkintensiteit is sedert de 80'er jaren gestaag toegenomen (in België meer dan in Nederland). Steeds meer gezinnen worden afhankelijk van de bijstand.

De groeiende kwetsbaarheid van mensen aan de onderkant van de samenleving houdt verband met de stormwinden hierboven beschreven: de druk op lager geschoolden, het achterblijven van lage lonen, de individualisering en de homogenie en het "endogene" beleid dat daar noodzakelijkerwijze op geënt was (bv. de matiging van de lonen, de neerwaartse druk op de uitkeringen van werklozen en de individualisering van het uitkeringsbeleid). Tot op vandaag werden deze trends *op populatieniveau* geneutraliseerd door het groeiend aantal mensen aan het werk, de stijging van het algehele onderwijsniveau van de bevolking en de sociale zekerheid die de middenklasse heeft beschermd. Maar de bestaanszekerheid van gezinnen die ver af staan van de arbeidsmarkt is afgenomen. De gestage groei van de bijstand

en van de voedselbanken zijn de ‘ongemakkelijke waarheden’ die daaruit voortvloeien. Zo bekeken moeten ook wij ons ernstige zorgen maken over de ongelijkheidsgolf.

Alle hens aan dek

Opstuwende ongelijkheden luiden volgens sommige invloedrijke politieke economen en sociologen het einde in van het welvaartskapitalisme. In ‘*How will Capitalism end?*’ stelt Wolfgang Streeck (2014) zelfs niet langer de vraag *of* het kapitalisme zal overleven, alleen het waarom en het hoe maken deel uit van zijn reflectie. Milanovic gaat niet zover⁴ maar hij vreest wel voor het voortbestaan van het *democratisch* kapitalisme: grotere ongelijkheden leiden naar plutocratie en ze zijn een voedingsbodem voor populisme. Vele waarnemers denken dat de recente politieke ontwikkelingen in de VS en het VK en het opkomend populisme in vele Europese landen daarmee te maken hebben (zie Mudde en Kaltwasser, 2017). Zelfs notoire cultuursociologen (die meer geloof hechten aan culturele factoren dan aan structurele factoren als drijvende krachten voor maatschappelijke veranderingen) zoals Inglehart en Norris (2016) stellen dat populisme samenhangt met sociaaleconomische factoren, al zijn volgens hen de groeiende ongelijkheden zeker niet de enige en misschien zelfs niet de belangrijkste factor.

Het beleid dat nodig is om de ongelijkheidsgolf te bestrijden zijn gekend: jobs voor mensen met ‘andere’ vaardigheden dan deze die gevraagd worden door de nieuwe economie; een sterke sociale zekerheid en progressievere belastingen; een hogere scholingsgraad door nu vooral te investeren in de kansen van kinderen uit lagere sociale groepen en met een migratieachtergrond; de vermogensinkomens mee betrekken in het herverdelingsproces; een sterk sociaal overleg en convergentie van de inkomens op Europees en mondiaal vlak.

Dit is een moeilijke politieke agenda. Het beleid in sociale markteconomieën vaart niet altijd in de gewenste richting : hoge belastingen worden beschouwd als een ontmoediging voor hoger geschoolden om meer uren te werken; minimumlonen worden niet langer gezien als bescherming van de zwakkeren maar net als hindernis voor hun tewerkstelling en hetzelfde wordt de sociale zekerheid aangemeten. Politieke partijen zijn bevreesd om met zulke politieke agenda naar de kiezer te trekken. Auteurs zoals Milanovic zijn daarom sceptisch over de mogelijkheden om adequaat te reageren tegen de ongelijkheidsgolf. Hoe kan een politiek draagvlak kan worden gevonden om de herverdelende capaciteit van de welvaartsstaat hoog te houden en te versterken ?

Naar een progressievere welvaartsstaat: vijf redenen om te geloven dat het kan

---

4

Als de onderkant van de samenleving in een gevarenzone zit moet de welvaartsstaat harder werken: om de onderwijskansen te verbeteren; om de inkomens van laagverdieners bij te passen; om te zorgen voor zinvolle jobs - vooral in de zorgsector – en zo de kwaliteit van de samenleving als geheel te verbeteren; om de bodem van de welvaartsstaat te versterken en op te tillen. Omdat de publieke uitgaven geen stijging meer verdragen bovenop de verouderingskost en omdat het aandeel van de lonen in de nationale rijkdom is afgenomen moeten zowel de uitgaven als de inkomsten *progressiever* worden terwijl de financieringsbasis moet *verruimd* worden. Waarom moeten we geloven dat dit kan gerealiseerd worden ?

België : kijk naar Nederland !

In België komt ongeveer 20% van alle sociale overheidsbestedingen terecht bij de 20% rijkste gezinnen. Vergelijk met Nederland: het aandeel van de overheidsuitgaven bestemd voor de 20% armste gezinnen bedraagt er 35 % vergeleken met 29% in België. Nederland gaat dus slimmer om met de overheidsmiddelen: een gelegitimeerde en tevens meer progressieve welvaartsstaat behoort dus zeker tot de mogelijkheden (Verbist en Matsaganis, 2014).

Welbegrepen eigenbelang.

Armoede, financiële stress en sociale uitsluiting hangen samen met ongezonde levensgewoonten, ziekte, slechte schoolprestaties en opvoedingsproblemen, verkeerde beslissingen in het leven, wantrouwen, psychische problemen, criminaliteit enzovoort. Armoede, sociale achterstelling en tegenstelling zijn daarom bedreigend voor de kwaliteit van de samenleving als geheel. Meer nog dan groeiende ongelijkheden *per se* kan het ontstaan van een onderklasse in de samenleving uiteindelijk kwaadaardige krachten tot leven brengen. Zo bekeken is een progressievere welvaartsstaat goed voor iedereen.

De nieuwe economie heeft de welvaartsstaat nodig.

De welvaartsstaat heeft twee rollen: een sociale én een economische. In de nieuwe economie is de markt niet minder maar méér afhankelijk geworden van de welvaartsstaat. In *The Entrepreneurial State* toont Mazzucato (2015) aan hoe groot en hoe belangrijk de rol is van de overheid in het maken en creëren van markten. zij toont aan hoe een goed deel van de technologische innovatie die aan de basis heeft gelegen van de ontwikkeling van de Iphone door de Amerikaanse staat is gefinancierd. Zodoende werden de risico's van innovatie gesocialiseerd (wat niet het geval was voor de vruchten ervan). Hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek dienen de nieuwe economie. Inzetten op de ontwikkeling van zoveel mogelijk talenten – dat betekent nu: bij kinderen die onderaan de maatschappelijke ladder staan - is meer dan ooit een economische noodzaak. Dat alles veronderstelt – bij gegeven middelen – grotere inspanningen en dus méér herverdeling: verticaal, van hoge inkomens naar lage inkomens én horizontaal, tussen de verschillende fasen in het leven.

Europese waarden en instellingen.

In Europa zijn de waarden van gelijkheid, broederlijkheid en vrijheid lang gedeeld en juridisch stevig verankerd. De Europese sociale ordening (gebaseerd op het principe van het vrije verkeer van goederen, diensten en werknemers) vermijdt concurrentie tussen verschillende sociale systemen binnen de grenzen van welvaartsstaten (en dus sociale dumping). Maar in de strijd tegen de nieuwe ongelijkheidsgolf is meer samenwerking tussen welvaartsstaten een absolute noodzaak geworden: de krachten die de ongelijkheid opwaarts stuwten kunnen niet langer door kleine landen alleen bedwongen worden. Europa moet de weg tonen naar meer internationale samenwerking op het vlak van fiscaliteit, loonvorming en sociaal beleid. De weg is nog lang, maar wie goed kijkt – onder de radar - ziet dat sociale doelstellingen langzaam maar zeker doordringen in het Europese besluitvormingsproces : het Europese semester wordt voorzichtig gesocialiseerd en de recente “Pillar of Social Rights” kan een belangrijk aanknopingspunt worden om bindende afspraken te maken over sociale doelstellingen, over minimumlonen, over de opbouw van sociale rechten in de platform economie, over een gemeenschappelijke sociale vloer...

Tegenmachten.

Veel auteurs brengen de groei van de ongelijkheden in verband met de teloorgang van de traditionele sociale bewegingen en het sociaal overleg. De ILO, de OESO en de Europese Commissie en groeiend aantal academici (bijvoorbeeld Atkinson in “Inequality. What can be done?”) pleiten daarom zeer terecht voor een versterking van de sociale dialoog. Het beeld van het geïnstitutionaliseerd overleg en consensus staat vandaag onder druk, maar we moeten blijven zien wat er ten gronde achter schuilt. Het belang daarvan kan moeilijk worden overschat. Sociale organisaties zorgen middels hun institutionele betrokkenheid bij het beleid en de uitvoering ervan voor een echte ‘countervailing power’ tegen sterke marktkrachten die het individuele niveau overspannen. Niet toevallig zijn de inkomensongelijkheden het kleinst in landen met een sterk sociaal overleg.

Referenties

- Atkinson, A. B. (2015). *Inequality. What can be done?* Cambridge: Harvard University Press.
- Cantillon, B., & Vandenbroucke, F. (2014). *Reconciling work and poverty reduction. How successful are European welfare states?* Oxford, England: Oxford University Press.
- Hemerijck, A. (2017). *Uses of social investment.* Oxford, England: Oxford University Press.
- Inglehart, R., & Norris, P. (2016). *Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash.* [HKS Working Paper RWP16-026].
- Mazzucato, M. (2015). *The entrepreneurial state: Debunking public vs. private sector myths* (Vol. 1). London: Anthem Press.
- Milanovic, B. (2017), *Wereldwijde ongelijkheid. Welvaart in de 21ste eeuw.* Houten: Spectrum.
- Mudde, C. en Kaltwasser, C, 2017, *Populisme voor dummies*, Amsterdam University Press.
- Piketty, T. (2016). *Kapitaal in de 21ste Eeuw.* Amsterdam: De Bezige Bij.

Salverda, W. and Thewissen, S. (2018), How has the middle fared in the Netherlands? A Tale of Stagnation and Population Shifts, in Nolan, B. (ed.), *Inequality and Inclusive Growth in Rich Countries: Shared Challenges and Contrasting Fortunes*, Oxford University Press.

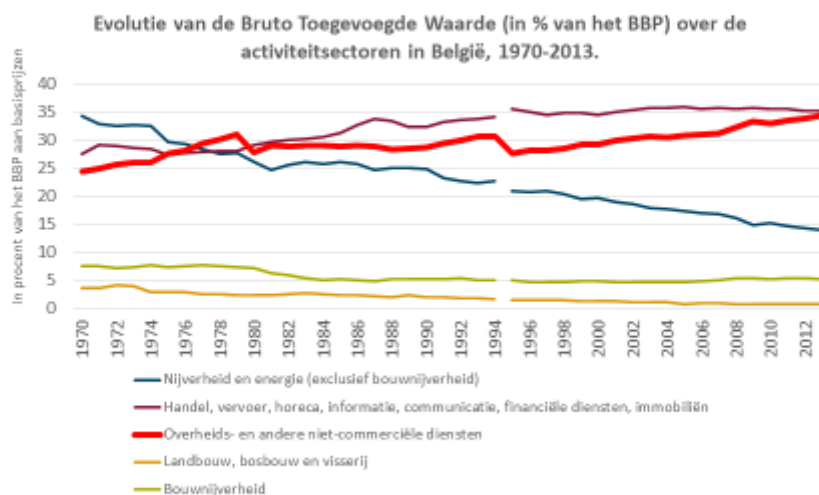
Streeck, W. (2014). *How will Capitalism end? Essays on a failing system*. Brooklyn, New York: Verso.

Vaughan-Whitehead, D. (2017). *Reducing Inequalities in the World of Work*, Edward Elgar, 2017. (te verschijnen)

Verbist, G., & Matsaganis, M. (2014). The redistributive capacity of services in the EU. In B. Cantillon, & F. Vandenbroucke (Eds.), *Reconciling work and poverty reduction: how successful are European welfare states?*, Oxford, England: Oxford University Press, p. 185-211.

actieve welvaartsstaat. Over de eerste en tweede orde doelstellingen van de sociale zekerheid * 2001

3. Zorgarbeid : cement van de samenleving

Noot: 1970-1994: ESR-statistieken – Bruto toegevoegde waarde tegen marktprijzen, tegen werkelijke prijzen, 1995-2013: ESR 1995 – Bruto toegevoegde waarde per bedrijfstak, ramingen tegen lopende prijzen.

Bron: Nationale bank van België, Nationale Rekeningen, berekening Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck door Linda Duyss

E. Schokkaert (2016)

*“In Utopia sectors such as **culture and art**, or **health and health care** are seen as extremely important for the quality of life. Many of the jobs in these sectors are subsidized or even largely financed by the government. The citizens in Utopia accept paying higher taxes – and hence lowering their material consumption – to support this financing.”*